

Janssen, Jette, *De deugd van broederschap. Sociaal kapitaal van gildebroeders in de Noord-Brabantse schuttersgilden, 1600-2000* (Dissertatie Tilburg 2009, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland. Derde reeks 36; Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 2009, 330 blz., ISBN 978 90 70641 88 7).

Noord-Brabant kent heden ten dage 200 actieve schuttersgilden die met kleurrijke kledij, vendelzwaaien en op buitenstaanders indruk makende tradities een levend en vaak gefotografeerd element in de samenleving zijn. Over de geschiedenis van deze gilden, die wel onderscheiden moeten worden van ambachtsgilden en religieuze broedersschappen, is sinds 1933 veel gepubliceerd. Vermeldenswaardig is het in 1993 verschenen boek van E. van Autenboer over de gilden in het hele vroegere hertogdom Brabant tussen 1300 en 1800. Het proefschrift van Jette Janssen (promotoren waren de Tilburgse hoogleraren A.J. Bijsterveld, P. Nissen en W. Arts) is niet bedoeld als dé geschiedenis van de schuttersgilden, maar zoomt in op de geschiedenis van de leden, de broeders. Centraal staan de vragen: wie waren zij, waarom werden zij lid en hoe beleefden en realiseerden ze het lidmaatschap met als essentiële elementen verwantschap, broederschap, traditie, eer en prestige. Het onderzoek nam bijna negen jaar (2000-2009) in beslag.

Een belangrijk en zeer bewerkelijk onderdeel van Janssens onderzoek is een prosopografie van een dubbel gestratificeerde steekproef uit de leden. De eerste selectie bestond uit 18 gilden verspreid over de hele provincie, zowel stedelijke als plattelandsgilden. Van hen konden voor de periode 1600-2000 in totaal 9.118 leden worden opgespoord. Daaruit werd een aselechte steekproef van 578 leden getrokken. Voor deze groep werden zo veel mogelijk gegevens over familierelaties, beroep, functies, geboorte- en woonplaats verzameld. Dit was niet zo eenvoudig

omdat sommige gilden heel goed voor hun archief gezorgd hebben, maar andere daarentegen bijna alles hebben weggegooid. De uitslag bevestigt grotendeels het beeld wat kenners al hadden: verreweg de meeste leden kwamen uit de plaats waar het gilde gevestigd was of uit de directe omgeving. Alle leden waren katholiek of gaven voor dat te zijn. Zoons volgden hun vader op, maar wel meestal nadat deze was overleden, of meldden zich als lid aan op aanraden van broers of schoonvaders. Overigens waren de gilden geen besloten clubs en het aandeel van uitheemse leden wisselde in de loop der tijd sterk.

Over de oorsprong van de gilden is veel gediscussieerd, maar wel is duidelijk dat de oudste schuttersgilden ontstonden in de steden en dat het platteland vanaf de late middeleeuwen volgde. De meeste gilden in Noord-Brabant zijn na 1550 opgericht. De kern van het takenpakket bestond uit verdediging van het eigen dorp tegen van buiten komend gevaar, bewaking en beveiliging, socialisatie, en deelname aan religieuze plechtigheden zoals processies, uitvaarten en bruiloften. Zeer onderscheidend was het schieten met voet- of kruisboog of geweer op de vogel. Wie de vogel eraf schoot werd koning, wie dat driemaal achtereenvolgens voor elkaar kreeg keizer. Of de gilden als defensieorganisaties werkelijk iets betekend hebben is nog maar de vraag. De meeste gilden waren te klein om een heel dorp afdoende te kunnen beveiligen. Toch organiseerden veel dorpen in dit door oorlogen geteisterde gebied een nachtwacht bestaande uit volwassen mannen die gewapend met een roer of ander schiettuig 's nachts de ronde maakten. Toen noordelijk Brabant na 1648 voorgoed deel ging uitmaken van de Republiek leek het er even op dat de Staten-Generaal onder druk van de gereformeerde kerk de gilden wilden verbieden, maar na 1678 ontstond er in Staats-Brabant een klimaat van leven en laten leven. De gilden werden niet langer gehinderd en enkele malen gaven de Staten-Generaal en de prins van Oranje, die in dit gebied zeer veel bezittingen had, zelfs nieuwe *caerten* uit.

Na 1800 verloren de gilden één voor één hun functies. Defensie werd het monopolie van de nationale staat. De vele na 1880 opkomende sportclubs, serviceclubs, carnavalsclubs en andere verenigingen boden gelegenheid genoeg tot socialisatie. Voor de politiek kwamen er partijen. De katholieke geestelijkheid aageerde tegen de gilden waar naar de zin van de pastoor te veel gedronken werd. Rond 1930 leken de gilden een stille dood te sterven, maar toen stonden enkele lieden op, zoals de historicus J.A. Jolles en de geestelijke mgr. P.C. de Brouwer uit Hilvarenbeek, die de gilden naar voren schoven als vertegenwoordigers en hoeders van het Brabants eigene. De gilden vormden een alternatief voor liberalisme, vrijzinnigheid en socialisme die in Brabant met de voortschrijdende industrialisatie oprukten. De katholieke elite besepte heel goed, dat de modernisering van Brabant haar heerschappij bedreigde en zon dus op middelen om deze vloed te keren. De opvattingen van deze denkers vielen in goede aarde want de gilden beleefden een wedergeboorte, zeker na de Tweede Wereldoorlog. In veel plaatsen werden gilden die al lang verdwenen waren heropgericht. De oude jas werd uit de kast gehaald, maar er werden ook nieuwe oud lijkende zaken aan toegevoegd of uitgebouwd zoals het vendelzwaaien dat al vroeg vermeld wordt maar waar een kunst van werd gemaakt en de kleurige kleding die men ontwierp en zelf maakte. De katholieke kerk sloot pas heel laat een bondgenootschap met de gilden om haar afbrokkende positie te stutten. De schuttersgilden zijn kortom een prachtig voorbeeld van *reinvented tradition*.

Dit boek voorziet in een grote behoefte omdat men door de vele deelpublicaties zo langzamerhand het bos niet meer ziet. Het geeft een genuanceerd, evenwichtig, op gedegen onderzoek gebaseerd beeld van de gildebroeders en van de wijze waarop zij de eeuwen door steeds op een andere manier hun idealen hebben verwezenlijkt. Als dissertatie mag het boek als geslaagd worden bestempeld.

Het heeft mij wel verbaasd dat Jette Janssen het genderspect helemaal achterwege heeft gelaten. Als er nu een onderwerp is dat daarom vraagt zijn het wel de schuttersgilden. Vrouwen mogen soms lid worden, en worden vaak uitgenodigd als gewaardeerde gasten bij feesten, plechtigheden of aan het eind van een teerdag. Dat laatste heeft het voordeel dat al te veel doorzakken wordt tegengegaan. Een feit is en blijft echter dat schuttersgilden echte mannenclubs waren en zijn waar men zonder de vrouwen erbij doet wat men graag doet en praat over zaken die vrouwen even niet hoeven te horen. Zo waren en zijn er ook vrouwenclubs waar zonder meeluisterende mannen onder het genot van koffie en koek de toestand van de wereld wordt besproken. Jette Janssen negeert deze voor de hand liggende optiek helemaal zonder daar een reden voor op te geven. Dit aspect zou best nog eens in een artikel mogen worden belicht.

TON KAPPELHOF,
INSTITUUT VOOR NEDERLANDSE
GESCHIEDENIS

Dudok van Heel, S.A.C., *Van Amsterdamse burgers tot Europese aristocraten. Hun geschiedenis en hun portretten. De Heijnenmaagschap 1400-1800*, A.M.W. Bulkbunschoten, R.J. van der Maal, M.B. de Roever (eds.) (2 dln., Werken uitgegeven door het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde 17; 's-Gravenhage: Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, 2008, 1134 blz., € 75,-, ISBN 978 90 805689 5 2).

De stad Amsterdam heeft, naast allerlei andere eigenaardigheden, ook een apart soort van historici voortgebracht. Het gaat hier om een kleine, maar hooggeschatte groep van onderzoekers. Voor zover ik kan overzien bestaat zij uit welgeteld